

Gemensam tillsynsinsats av rökfria miljöer i kollektivtrafiken i Stockholms län 2023

Länsstyrelsen
Stockholm

Titel: Gemensam tillsynsinsats av rökfria miljöer i
kollektivtrafiken i Stockholms län 2023

Författare: Länsstyrelsen Stockholm

ISBN: 978-91-7937-287-3

Diarienummer: 11147-2024

Utgivningsår: 2024

Omslagsbild: Mostphotos.com

Inledning – ett utvidgat rökförbud

Sedan den 1 juli 2019 gäller nya regler för rökning på offentliga platser enligt lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter (LTLP). En av de platser som omfattas av rökförbudet är kollektivtrafiken. Innan den nya lagen trädde i kraft gällde rökförbud på färdmedel i inrikes kollektivtrafik eller i lokaler och andra utrymmen som är avsedda att användas av den som reser med sådana färdmedel (2 § tobakslag (1993:581). Det rökförbud som tidigare gällde har genom den nya lagen utvidgats till att också gälla utomhusmiljöer i anslutning till de miljöerna (6 kap. 2 § p. 4 LTLP). Områden som berörs är bland annat buss-hållplatser och perronger samt utomhusområden som på annat sätt är avsedda för resenärer såsom entréer och gångbanor i anslutning till spårområden.¹

Det utvidgade rökförbudet syftar till att begränsa de hälsorisker och olägenheter som är förbundna med bruk av tobak och liknande produkter samt med exponering för rök från tobak och utsläpp från liknande produkter (1 kap. 1 § LTLP). Syftet är att alla ska kunna nyttja kollektivtrafiken utan att besväras av rökning.² Det utvidgade rökförbudet är en av flera åtgärder för att minska tobaks- och nikotinbruk och för att skapa miljöer som är tillgängliga för alla i befolkningen.³

Tillsyn och ansvar för upprätthållandet av rökförbudet i utomhusmiljöer

Enligt 7 kap. 3 § p. 5 LTLP är det kommunen som ska utöva tillsyn över de rökfria miljöerna som omnämns i 6 kap. 2–3 §§ LTLP. Kommunens tillsynsansvar innebär bland annat att kontrollera att den ansvarige för de rökfria miljöerna följer lagens krav samt att lämna information och råd till den ansvarige.⁴

¹ Prop. 2017/18:156 s. 202.

² Prop. 2017/18:156 s. 95.

³ [Hur fungerar rökförbudet utomhus? – Kunskapsstöd om rökfria miljöer \(folkhalsomyndigheten.se\).](https://www.folkhalsomyndigheten.se/om-oss/utredningar-och-rapporter/hur-fungerar-rokforbudet-utomhus/)

⁴ [Ansvar för rökfria miljöer – Folkhälsomyndigheten \(folkhalsomyndigheten.se\).](https://www.folkhalsomyndigheten.se/om-oss/utredningar-och-rapporter/ansvar-for-rokfria-miljor/)

Kommunen har inget ansvar att upprätthålla rökförbudet, utan tillsynsansvaret går ut på att kontrollera att den ansvarige uppfyller sina skyldigheter. Enligt 6 kap. 8 § LTLP är det den som i egenskap av ägare eller på annan grund disponerar över en lokal, ett annat utrymme eller område utomhus som omfattas av rökförbud enligt LTLP ansvarar för att bestämmelserna följs. Den som är ansvarig för att upprätthålla rökförbudet ska genom skyltning tydligt informera om rökförbudet och vid behov ingripa med information och tillsägelser. Om någon trots tillsägelse röker där rökning inte är tillåten, får denne avvisas (6 kap. 9 § LTLP). Lagens utgångspunkt är att brister i att upprätthålla rökförbudet ska rättas till på frivillig väg. Om den ansvarige brister i sitt ansvar kan kommunen meddela föreläggande eller förbud som kan förenas med vite (7 kap. 9 § LTLP).

Gemensam tillsynsinsats i kollektivtrafiken

Sedan det utvidgade rökförbudet infördes 2019 har resultatet av kommunernas tillsyn av rökfria miljöer kunnat sammanställas i Länsrapportens undersökning. Genom Länsrapporten ställer Folkhälsomyndigheten årligen frågor till samtliga länsstyrelser och kommuner om deras arbete med tillsyn enligt LTLP. Kommunerna har genom sin redovisning till Folkhälsomyndigheten bidragit med information om i vilken utsträckning rökförbudet upprätthålls i de lagreglerade utomhusmiljöerna. I Länsrapporten framgår också om kommunerna har genomfört tillsynsbesök i respektive utomhusmiljö avseende rökförbudet det aktuella året.⁵

Länsrapportens undersökning mellan åren 2019–2022 visar att cirka 10–15 procent av kommunerna kontrollerade utomhusområden i anslutning till kollektivtrafiken. En majoritet av kommunerna bedömer att rökförbudet endast upprätthålls i viss utsträckning på platser utomhus i anslutning till kollektivtrafiken. Undersökningarna pekar på att ökade insatser kan behövas för att förbättra efterlevnaden av rökförbudet, särskilt på platser utomhus i anslutning till kollektivtrafiken och vid offentliga entréer.⁶

⁵ [Hur fungerar rökförbudet utomhus? – Kunskapsstöd om rökfria miljöer \(folkhalsomyndigheten.se\)](https://www.folkhalsomyndigheten.se)

⁶ [Hur fungerar rökförbudet utomhus? – Kunskapsstöd om rökfria miljöer \(folkhalsomyndigheten.se\)](https://www.folkhalsomyndigheten.se)

Enligt 7 kap. 2 § LTLP ska länsstyrelserna följa upp kommunernas arbete och biträda kommunerna med information och råd avseende bland annat rökfria miljöer. Länsstyrelserna har också ansvar för samordning mellan myndigheter och kommuner för att underlätta samarbetet. Eftersom det finns indikationer på att rökförbudet i kollektivtrafiken endast efterlevs i viss utsträckning har Länsstyrelsen i Stockholms län tagit initiativ till en gemensam tillsynsinsats bland kommuner i Stockholms län. Syftet med tillsynen är att försöka motverka rökning i kollektivtrafiken genom att bland annat skapa en högre medvetenhet hos allmänheten och bland resenärerna i kollektivtrafiken.

Under våren 2023 genomförde elva kommuner i Stockholms län en gemensam tillsynsinsats av rökfria miljöer i kollektivtrafiken. Tillsynen ägde huvudsakligen rum under vecka 21 och 22 i samband med tobaksfria dagen den 31 maj. Kommunerna som har deltagit i undersökningen är Österåkers kommun, Upplands Väsby kommun, Södertälje kommun, Nacka kommun, Lidingö stad, Södertörns miljö- och hälsoskyddsförbund som är ett samarbete mellan Haninge, Tyresö och Nynäshamn, Sundbybergs stad, Stockholms stad och i viss utsträckning Värmdö kommun.

Tillsynen avsåg hur rökförbudet i kollektivtrafiken efterlevs. Vid tillsynen har kommunerna bland annat tittat på om det finns skyltning och information om rökförbudet, om det förekommer pågående rökning, om askkoppar är utställda och om det finns tecken på att rökning nyligen har skett. Inspektörerna har dokumenterat tid, plats och eventuella anmärkningar eller andra observationer. I Stockholms län är det Region Stockholm, genom Trafikförvaltningen, som är ansvarig för att rökförbudet upprätthålls i kollektivtrafiken (jfr. 6 kap. 8 § LTLP). Den som är ansvarig enligt 8 § ska genom skyltning tydligt informera om rökförbudet och vid behov ingripa med information och tillsägelser. Om någon trots tillsägelse röker där rökning inte är tillåten, får denne avvisas, 6 kap. 9 § LTLP.

Resultatet av tillsynen

Österåkers kommun

Miljö- och hälsoskyddsavdelningen genomförde tillsyn av rökfria miljöer längs Roslagsbanan i Österåkers kommun under dagtid den 23 och 24 maj 2023. Tillsynen utfördes vid sex stationer längs Roslagsbanan samt vid närliggande busshållplatser. Ingen pågående rökning observerades på

perronger eller busshållplatser. Det fanns inte heller spår som tyder på att rökning hade skett på platserna.

Enligt inspektörerna kan skyltningen och informationen om rökförbudet på stationerna och busshållplatserna förbättras. För att resenärer ska kunna se informationen krävs att de redan befinner sig på perrongen eller i busskuren och att de tittar i kanten på tavlan med trafikinformation eller i busskurens övre hörn. Inspektörerna anser därför att informationen om rökförbudet bör vara tydligare och bättre placerad.

Upplands Väsby kommun

Bygg- och miljökontoret i Upplands Väsby kommun genomförde under vecka 21 och 22 tillsyn av rökfria miljöer vid pendeltågsstationen och busstationen i Upplands Väsby centrum. Tillsynen ägde rum under sammanlagt sex arbetsdagar under rusningstid på morgonen och eftermiddagen samt två arbetsdagar under lunchtid.

Vid tillsynen uppmärksammades att skyltningen på pendeltågsperrongen och busstationen inte var särskilt synlig. Det fanns tydliga spår av rökning i form av cigarettfimpar längs kanter och soptunnor vid stationens alla busshållplatser. Utanför stationshuset fanns också en soptunna vars utformning gör att den kan misstas för en askkopp. På själva pendeltågsperrongen fanns inga synliga spår av rökning men det fanns cigarettfimpar på tågspåren. På pendeltågsperrongen observerades ingen person röka men på busshållplatserna observerades såväl resenärer som busschaufförer röka under eftermiddagens rusningstid.

Bygg- och miljökontoret anser att det är tydligt att rådande förbud ignoreras. Det kan bero på att förbudsskyltarna inte är tillräckligt synliga, att befintliga rökare inte är medvetna om förbudet eller att rökarna ignorerar förbudet.

Södertälje kommun

Miljökontoret i Södertälje kommun genomförde den 23 och 24 maj tillsyn gällande skyltning och efterlevnaden av rökförbudet i kollektivtrafiken. Sammanlagt kontrollerades ett tjugotal busshållplatser, busskurer, pendeltågsstationer, perronger och närliggande områden.

Under tillsynen observerades enstaka cigarettfimpar på pendeltågsstationer och perronger. På samtliga perronger fanns det väl synliga rökförbudsdekaler uppsatta. På Södertälje station pågick det rökning på

plattan intill perrongen, i trappan mellan övre och nedre delen av stationsområdet samt utanför anslutande busskurer.

Vid inspektionen av busstationerna i kommunen observerades pågående rökning på Södertälje station. Det låg cigarettfimpar på marken i ett antal busskurer. På övriga busshållplatser i Södertälje var busskurer i stort sett fria från cigarettfimpar.

I enstaka busskurer på Östertälje station saknades förbudsdekalering. På busshållplatser utan kurer eller med kurer av äldre modell utan glasväggar saknas skyltning om rökförbud. På vissa platser är informationen tvetydig, då det både finns förbudsskyltar mot rökning och soptunnor med askkoppar på ovanpå.

Nacka kommun

Miljöenheten vid Nacka kommun genomförde mellan den 22 maj och 2 juni tillsyn vid busshållplatser, en tillfällig hållplats på tvärbanan samt pendelbåtshållplatser i Nacka Strand. Det kontrollerades om det pågick rökning eller fanns tecken på rökning i form av cigarettfimpar, om det fanns tydlig skyltning och information om rökförbud samt om det fanns askkoppar.

Totalt fyra personer observerades röka vid olika busshållplatser. Intill busskurerna vid busshållplatsen vid Nacka Forum fanns soptunnor med askkoppar på toppen. Det uppmärksammades också cigarettfimpar vid många av hållplatserna och perrongerna som inspekterades.

Vid alla busshållplatser med busskurer fanns skyltar om att rökförbud råder. I en del busskurer fanns stora tydliga skyltar med information om rökförbudet, i andra busskurer var skyltarna små. Miljöenheten har bedömt att de små skyltarna inte är tillräckligt synliga och att det finns en risk att resenärerna missar dem.

Vid busshållplatser utan busskur saknades skyltning om rökförbud. Det saknades också skyltning vid en pendelbåtshållplats vid Nacka Strand. Vid tvärbanans station i Sickla fanns en liten skylt om rökförbud uppsatt på ena sidan av perrongen medan det på andra sidan saknades skyltning.

Lidingö stad

Lidingö stad har genomfört tillsyn gällande skyltning och efterlevnaden av rökförbudet i kollektivtrafiken. Kontrollen har avsett pågående rökning, förekomst av cigarettfimpar, skyltning och information om rökförbudet samt förekomst av askkoppar på perronger och i busskurer.

Under tillsynen observerades det ett antal cigarettfimpar som tyder på rökning i anslutning till kollektivtrafiken på Lidingöbanan. Det observerades ingen pågående rökning och fanns inga askkoppar på platserna. Skyltning förekom på alla platser men vid Lidingöbanan bestod skyltningen enbart av symboler tryckta på informationstavlor.

Södertörns miljö- och hälsoskyddsförbund

Södertörns miljö- och hälsoskyddsförbund, som är ett samarbete mellan kommunerna Haninge, Tyresö och Nynäshamn, genomförde mellan 22 maj och 2 juni tillsyn av efterlevnaden av rökförbudet i kollektivtrafiken. Tillsynen genomfördes på totalt 19 platser i kommunerna Haninge, Tyresö och Nynäshamn.

På sex av platserna observerades pågående rökning. Det fanns spår av rökning i form av cigarettfimpar på samtliga platser förutom vid en kajplats för pendelbåt på Ankarudden samt vid Dalarö torg. På två platser saknades skyltning om rökförbudet. Det fanns askkoppar vid tre busshållplatser, vid två av dem integrerade i soptunnor.

Sundbybergs stad

Sundbybergs stads hälsoskyddsgrupp genomförde tillsyn av efterlevnaden av rökförbudet i kollektivtrafiken den 24 maj mellan kl. 12:30 och 15:00. Under tillsynen inspekterades pendeltågsperronger, busshållplatser och hållplatser vid tvärbanan.

Det fanns skyltning vid busskurer och vid entréer till biljetthallar. På busshållplatser där det inte fanns någon busskur saknades det i regel skyltning om rökförbud. Det noterades cigarettfimpar på en pendeltågsstation, vid en hållplats till tvärbanan och vid en busskur. Det observerades också pågående rökning på en pendeltågsstation.

Stockholms stad

Den 10, 12 och 23 maj 2023 genomförde miljöförvaltningen i Stockholms stad tillsyn av den spårbundna kollektivtrafiken i Stockholms stad. Genom inspektion av knutpunkter i Stockholms stads kollektivtrafik undersöktes om det pågick rökning, om det fanns tecken på att rökning nyligen hade skett, om det fanns tydlig och tillräcklig information om var rökförbudet råder, om rökare avvisades från platsen och om askkoppar fanns på platser där rökförbudet råder.

Vid tillsynen observerades rökning främst på utomhusperronger och vid entréer. Vid flera entréer fanns motsägelsefulla budskap med förbudsskyltar och askkoppar i nära anslutning. De förbudsskyltar som fanns uppsatta var små och diskreta, ofta placerade långt ovanför ögonhöjd och utan information om var rökförbudet råder. Information om rökförbudet var på många platser bristfällig.

Inspektionen den 10 maj avsåg områdena vid T-centralen, Gamla stan, Slussen och Gullmarsplan. Det observerades personer som rökte på perronger utan att bli tillsagda eller avvisade från platsen. Det fanns också tecken på rökning vid entréer, perronger och bussterminal. Skyltning om rökförbudet fanns vid några entréer, i trappan från perrong till biljetthall, i vestibuler men däremot inte på perronger och i biljetthallarna.

Inspektionen den 12 maj avsåg områdena vid Alvik, Liljeholmen, Tekniska högskolan och Östra station. Det observerades inte någon pågående rökning. Det fanns däremot tecken på rökning i form av cigarettfimpar på perronger och vid entréer. Information om rökförbudet fanns vid ett antal entréer och perronger men inte alla. Det saknades information om rökförbudet i biljetthallarna.

Inspektionen den 23 maj avsåg områdena Årstaberget, Stockholms södra och Odenplan. Det observerades pågående rökning på två perronger. Det fanns också tecken på rökning på perronger, i en trappa från en vänthall och vid entréer. Skyltning om rökförbudet fanns på en del perronger och entréer men inte vid alla. Det saknades information om rökförbudet i biljetthallar och vid rulltrappor. Askkoppar påträffades vid en entré.

Miljöförvaltningens inspektörer har kommit till slutsatsen att det på perronger inomhus generellt verkar finnas en god efterlevnad av rökförbudet trots att informationen om rökförbudet är bristfällig på ett flertal av platserna som har inspekterats. På utomhusperronger och vid entréer finns det stora brister i rökförbudets efterlevnad. På vissa utomhusperronger och vid entréer till perrongerna saknas helt information om rökförbudet. Den information som finns i kollektivtrafiken består helt och hållet av förbudsskyltar vilka på flera platser är diskreta och placerade ovanför ögonhöjd.

Ungefär hälften av de rökare som inspektörerna observerade rökte elektroniska cigaretter vilket inte efterlämnar cigarettfimpar. Det kan därför antas att rökning förekommer i större utsträckning än vad som är synligt i form av cigarettfimpar. Vid flera entréer finns dessutom soptunnor med en integrerad askkopp. Askkopparnas placering, ofta i

nära anslutning till en förbudsskylt avseende rökning, skapar ett motsägelsefullt budskap om var rökförbudet råder.

Sammanfattningsvis kunde miljöförvaltningens inspektörer konstatera att Trafikförvaltningen inte lyckas upprätthålla rökförbudet på utomhusperronger, vid entréer och vid bussterminaler.

Värmdö kommun

Värmdö kommun genomförde inte någon större tillsynsinsats men observerade pågående rökning på en busshållplats. Rökningen pågick både i busskurer och precis utanför busskurerna innanför väntplatsens område.

Sammanfattning av tillsynen

Observation av pågående rökning

Tillsynen som kommunerna har genomfört visar att rökförbudet i anslutning till kollektivtrafiken inte efterlevs i tillräckligt stor grad. Förekomsten av pågående rökning kontrollerades av alla elva kommuner som deltog i tillsynsinsatsen. I åtta av de elva kommunerna observerades pågående rökning. En av kommunerna har rapporterat att ungefär hälften av rökarna som observerades rökte elektroniska cigaretter vilket inte efterlämnar cigarettfimpar.

Det är främst vid busshållplatser som pågående rökning har observerats, men också vid buss- och pendeltågsstationer, perronger och entréer. Såväl resenärer som busschaufförer har setts röka inom områden där det råder rökförbud, men ingen av personerna har blivit tillsagda eller avvisade från platsen.

Synliga tecken på rökning

Tio av de kommuner som deltog i tillsynsinsatsen kontrollerade om det fanns synliga tecken på att rökning nyligen hade ägt rum. I nio av de tio kommunerna observerades tecken på rökning, i form av cigarettfimpar, i anslutning till kollektivtrafiken. Cigarettfimpar förekom på buss- och pendeltågsstationer, på perronger, på tågspåren, i busskurer, vid soptunnor och entréer.

Information och skyltning

I samtliga kommuner har det funnits skyltning med information om rökförbudet i anslutning till kollektivtrafiken. Dock har skyltningen i olika grad varit bristfällig i samtliga kommuner utom en.

Resultatet av kommunernas tillsyn visar att skyltningen har varit särskilt bristfällig vid busshållplatser som saknar busskurer eller vid busshållplatser som har busskurer av en äldre modell utan glasväggar. Biljetthallar och entréer har också varit sådana områden där skyltning ofta saknas.

Flera av kommunerna upplever att den skyltning som finns inte är tillräckligt synlig och att förbudsskyltarna bör vara bättre placerade. Ibland består skyltningen enbart av små symboler tryckta på informationstavlor eller av dekalering som är placerade i sådan höjd att resenärerna riskerar att missa dem.

På vissa platser kan informationen upplevas som tvetydig, då det finns förbudsskyltar mot rökning samtidigt som det finns askkoppar i nära anslutning till skyltarna. Sex av kommunerna noterade att det fanns soptunnor med askkoppar placerade inom de rökfria områdena. Sådana soptunnor fanns placerade vid entréer utanför stationshus och i anslutning till busskurer och busshållplatser. Askkopparna kan orsaka tvekan kring var rökförbud råder.

Slutsats

Den gemensamma tillsynsinsatsen som genomfördes våren 2023 visar att rökförbudet inte upprätthålls tillfullo i kollektivtrafiken i berörda kommuner i Stockholms län. I majoriteten av kommunerna som deltog i tillsynsinsatsen har det observerats pågående rökning, tecken på rökning i form av cigarettfimpar, bristfällig skyltning och information om rökförbudet samt askkoppar inom områden där rökförbud råder. Bristerna är inte begränsade till vissa platser utan har påträffats i alla typer av rökfria miljöer. Det kan också antas att rökning i kollektivtrafiken är mer utbrett än vad tillsynen har visat med tanke på den ökade användningen av e-cigarett, som inte efterlämnar några spår.

En av de deltagande kommunerna har konstaterat att efterlevnaden av rökförbudet generellt är bättre i inomhusmiljöer än i utomhusmiljöer och vid entréer. Att rökförbudet inte efterlevs kan bero på att skyltningen och informationen inte är tillräckligt synlig och att resenärerna därför inte är medvetna om var rökförbud råder. Det kan

också vara så att resenärer känner till rökförbudet men att det ignoreras eftersom pågående rökning, med beaktande av vad som har framkommit under den gemensamma tillsynsinsatsen, sällan verkar leda till att resenärer blir tillsagda eller avvisade.

Resultaten av den gemensamma tillsynen pekar på att ytterligare insatser kan behövas för att förbättra efterlevnaden av rökförbudet i kollektivtrafiken. De som är ansvariga för att rökförbudet upprätthålls på dessa platser, i det aktuella fallet Region Stockholm genom Trafikförvaltningen, bör därför överväga att vidta åtgärder.

Upprätthållandet av rökförbudet är beroende av allmänhetens kännedom. Därför är det viktigt att den ansvarige ser till att skyltningen och informationen om rökförbudet är tillfredsställande. Om rökning sker på platser där rökförbud råder, är det viktigt att detta uppmärksammas varför det också bör vidtas åtgärder mot resenärer som inte följer rökförbudet i större utsträckning än det görs idag.

Kommunerna kan också bidra till efterlevnaden av rökförbudet genom att stärka arbetet med tillsyn och genom information till de ansvariga för de rökfria miljöerna. Lagens utgångspunkt är att bristerna ska rättas till på frivillig väg. Om den ansvarige brister i sitt ansvar kan det bli aktuellt för kommunen att meddela förelägganden eller förbud i enlighet med 7 kap. 9 § LTLP. En annan viktig aspekt i arbetet med att förebygga rökning i kollektivtrafiken är att kommunerna tillhandahåller tydlig information till allmänheten om var klagomål om överträdelse av rökförbudet kan lämnas.

Länsstyrelserna kan bidra genom att samordna tillsynsinsatser och därigenom stärka det kommunala arbetet vilket i sin tur kan ha en positiv effekt på upprätthållandet av rökförbudet. Då resultatet av den gemensamma tillsynsinsatsen som genomfördes våren 2023 pekar på att rökförbudet inte upprätthålls i tillräckligt stor utsträckning bör det övervägas om fler gemensamma tillsynsinsatser ska genomföras.

Länsstyrelsen
Stockholm

www.lansstyrelsen.se/stockholm